

CZESŁAW KUBALIK

TYTUSA DZIAŁYŃSKIEGO DATA I MIEJSCE URODZENIA¹

Jeszcze za życia Tytusa w roku 1859 ukazała się o nim w *Encyklopedii powszechnej* Orgelbranda² notatka biograficzna. Jednakże pierwszym obszerniejszym drukowanym „życiorysem” Działyńskiego był dopiero artykuł J. Bartoszewicza w warszawskim „Tygodniku Ilustrowanym”³, ogłoszony w pół roku po śmierci Tytusa. Autor tego artykułu pisał 105 lat temu: „biografowie kiedyś całe o nim tomy zapiszą”. Nie sprawdziły się te przewidywania. Dziwnym zbiegiem różnych okoliczności o Tytusie Działyńskim niewiele dotychczas pisano i mało jeszcze znamy jego życie i działalność. Bartoszewicz np. — z uwagi na cenzurę rosyjską — zupełnie pominął sprawę udziału Tytusa w powstaniu listopadowym 1831 roku, w którym Działyński brał czynny udział od samego początku jako jeden z pierwszych ochotników ziemi poznańskiej, później jako adiutant naczelnego wodza gen. Skrzyneckiego, w końcu jako uczestnik nieszczęsnej wyprawy korpusu gen. Ramorina. Udział i rola Tytusa w powstaniu listopadowym to oddzielna, bogata karta historii, co potwierdzają liczne i cenne materiały źródłowe tego okresu.

Po zgonie Tytusa również prasa poznańska⁴ zamieściła o nim krótkie uwagi biograficzne ze szczegółowym opisem pogrzebu. W rok po śmierci Tytusa ukazał się w „Kalendarzu Poznańskim”⁵ autobiograficzny list Działyńskiego do Ludwika Koenigka z dnia 9 marca 1852 roku, będący — według słów autora listu — „chronologią” jego życia, a w 1865 w „Rocznikach T.P.N.” ogłoszono *Wspomnienie o Działyńskim*⁶. W następnym

¹ W kwietniu 1966 roku upłynęło 105 lat od chwili zgonu Tytusa Działyńskiego, a w grudniu tegoż roku minęła 170-letnia rocznica jego urodzin. Te okoliczności składają do ogłoszenia kilku uwag związanych z biografią Działyńskiego. Zamiarem autora jest napisanie w przyszłości powieści biograficznej o Tytusie Działyńskim (przyp. red.).

² *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda, 1859, tom VII, s. 868.

³ J. Bartoszewicz, *Tytus hrabia Działyński*, „Tygodnik Ilustrowany”, Warszawa, nr 114 z 30 XI 1861, tom IV, oraz nr 115 z 7 XII 1861, tom IV.

⁴ „Dziennik Poznański”, 1861, nr 86, 88, 91.

⁵ „Kalendarz Poznański na Rok Pański 1862”, Poznań 1862, s. 49—50.

⁶ *Wspomnienia o Tytusie Działyńskim*, „Roczniki Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk”, Poznań 1865, tom 3, s. 603—606.

dziesięcioleciu Teodor Żychliński w r. 1877 przypomniał społeczeństwu polskiemu Tytusa w *Kronice żałobnej rodzin wielkopolskich*⁷, a w cztery lata później również w *Złotej księdze szlachty polskiej*⁸. W tym samym roku, tj. 1881, ks. Jan Koźmian w 20 rocznicę śmierci Tytusa ogłosił krótki artykuł⁹ poświęcony jego życiu. W r. 1884 dr Z. Celichowski wydał drukiem *Korespondencję Joachima Lelewela z Tytusem Działyńskim*¹⁰, będącą ciekawym przyczynkiem do charakterystyki zarówno Lelewela, jak i w szczególności Działyńskiego.

Władysław Niegolewski po śmierci Tytusa miał zamiar napisać jego zyciorys. W tym celu żona zmarłego wręczyła mu papiery wojskowe swego męża z r. 1831 Niegolewski znał doskonale Działyńskiego, poza tym mógł korzystać nie tylko z własnych spostrzeżeń i wspomnień, lecz również ze świadectwa żywych świadków żyjących w orbicie Tytusa i z nie zniszczonych jeszcze wówczas źródeł i dokumentów biograficznych. Niestety, Niegolewski zyciorysu tego nie tylko nie napisał, lecz i papierów tych nie zwrócił ani Janowi Działyńskiemu, ani Bibliotece Kórnickiej. Dopiero po śmierci Niegolewskiego wdowa po nim przekazała je Cecylii Działyńskiej, córce Tytusa, która z kolei wręczyła je 26 marca 1896 r. dr. Z. Celichowskiemu dla Biblioteki Kórnickiej¹¹. W roku 1885 Niegolewski ogłosił jednak *Mowę pochwalną*¹² o Działyńskim, która przez 80 prawie lat była najobszerniejszym szkicem biograficznym Tytusa.

W setną rocznicę urodzin obszerniejsza notatka biograficzna o Tytusie Działyńskim ukazała się w „*Wielkiej encyklopedii powszechnej ilustrowanej*”¹³. Następnie w czterdziestą rocznicę śmierci Tytusa pisał o nim Engeström¹⁴, a w rok później (1902) Adam Boniecki w *Herbarzu Polskim*¹⁵. Często wspomina się o Tytusie i przytacza wiele szczegółów biograficznych

⁷ Teodor Żychliński, *Kronika żałobna rodzin wielkopolskich od 1863—1876 r.*, Poznań 1877, s. 607 (wg nr 88 „Dziennika Poznańskiego” z 1861 r.).

⁸ Teodor Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, Poznań 1881, R. III, s. 62; 1888, Rk X, s. 117.

⁹ Jan Koźmian, *Hr. Tytus Działyński* [w:] *Pisma*, Poznań 1881, tom III, s. 269—270.

¹⁰ *Korespondencja Joachima Lelewela z Tytusem hr. Działyńskim* wyd. dr Z. Celichowski, Poznań 1884, ss. 85.

¹¹ Biblioteka Kórnicka, Archiwum Działyńskich, rkps 1553, pokwitowanie dr. Celichowskiego z 27 III 1896 r.

¹² Władysław Niegolewski, *Mowa pochwalna o T. Działyńskim*, „Warta”, Poznań 1885, Rk XII, nr 569—572 z 24 V—14 VI 1885 r.

¹³ *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*, tom XVII, XVIII, 1896, s. 564—565.

¹⁴ Benzelstjerna Engeström w *Albumie biograficznym zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX*, red. Szymon Askenazy, Warszawa 1901, tom 1, s. 256—261.

¹⁵ Adam Boniecki w *Herbarzu polskim*, Warszawa 1902, cz. I, tom V, s. 161.

w sześciotomowym wydawnictwie *Jenerał Zamoyski*¹⁶, ukazującym się w latach 1910—1930. Władysław Pocięcha w r. 1927 w „*Silva Rerum*”¹⁷ ogłosił kilka notatek do życiorysu i działalności Działyńskiego. W tym samym roku wydano pamiętnik Anny Potockiej¹⁸, córki Tytusa, która przytacza dużo interesujących szczegółów biograficznych dotyczących ojca, domu i rodziny. Dopiero jednak w 1929 r. Stanisław Bodniak jako pierwszy opracował zarys biograficzny Działyńskiego¹⁹, o którym sam tak pisze: „Artykuł niniejszy nie wyczerpuje podjętego przedmiotu, dając jedynie szkic życia i duchowej sylwetki T. Działyńskiego, bo na więcej nie pozwala ani szczupłość miejsca, ani materiał źródłowy, w znacznej części jeszcze niedostępny. Działyński zasłużył na wyczerpującą monografię i niewątpliwie otrzyma ją w niedalekiej może przyszłości”²⁰. Bodniak w tym samym roku ogłosił jeszcze szkic *Biblioteka Kórnicka*²¹ oraz *Kilka dokumentów do charakterystyki Tytusa Działyńskiego*²², które uzupełniały jego zarys biograficzny.

W setną rocznicę wybuchu powstania listopadowego Andrzej Wojtkowski opublikował artykuł omawiający po raz pierwszy obszerniej udział w tym powstaniu również Tytusa Działyńskiego²³. Po siedemnastu latach Stanisław Bodniak raz jeszcze powrócił do biografii Tytusa i w roku 1946, a więc w 150 rocznicę jego urodzin, w *Polskim słowniku biograficznym*²⁴ dał sylwetkę Działyńskiego z pewnym „retuszem” i korektą wynikającą z analizy i krytycznej oceny niektórych materiałów, opracowań i źródeł. Drobne uwagi biograficzne znajdujemy po wojnie w przypisach Zdzisława Grota do *Przechadzek po mieście* Marcelego Mottego²⁵ oraz w samych *Przechadzkach*, w *Armorial de la Noblesse Polonaise Titrée*

¹⁶ *Jenerał Zamoyski 1803—1868*, t. 1—6, Poznań 1910—1930, nakł. Bibl. Kórnickiej.

¹⁷ Władysław Pocięcha ogłosił w „*Silva Rerum*”, 1927, nr 11/12, następujące artykuły: a) *Biblioteka Kórnicka*, s. 161—168; b) *Pierwsze wydanie „Pamiętników Kilińskiego”*, s. 180; c) *Niedoszłe czasopismo Biblioteki Kórnickiej*, s. 180—181; d) *Rękopisy Biblioteki Kórnickiej*, s. 182—184.

¹⁸ Anna Stanisławowa Potocka z Rymanowa (ostatnia z Działyńskich), *Mój pamiętnik*, Kraków 1927.

¹⁹ Stanisław Bodniak, *Tytus Działyński, zarys biograficzny*, Poznań 1929, s. 3—38 (odbitka z „Pamiętnika Bibl. Kórnickiej”, Kórnik 1929, z. 1, s. 13—48).

²⁰ Jw., odbitka, s. 31.

²¹ Stanisław Bodniak, *Biblioteka Kórnicka*, Poznań 1929, s. 3—30.

²² Stanisław Bodniak, *Kilka dokumentów do charakterystyki Tytusa Działyńskiego*, Poznań 1929, s. 3—15.

²³ Andrzej Wojtkowski, *Udział Wielkopolski w powstaniu listopadowym*, „*Kwartalnik Historyczny*”, 1930,

²⁴ Stanisław Bodniak, *Tytus Działyński w Polskim słowniku biograficznym*, Kraków 1946, tom VI/1, s. 77—78.

²⁵ Marceli Motte, *Przechadzki po mieście*, 1957, oraz przypisy do nich Zdzisława Grota, tom I, s. 632.

Simona Konarskiego²⁶ z r. 1958, a w rok później w *Małej encyklopedii powszechnej PWN*²⁷ i w przedruku zarysu biograficznego Stanisława Bodniaka w wydawnictwie *Wybitni Wielkopolanie XIX wieku*²⁸. Luźne wzmianki dotyczące dziecięcych lat Tytusa znajdujemy w *Pamiętce przeszłości*²⁹ — wspomnieniach Henriety z Działyńskich Błędowskiej. Wspomnienia te wydano w r. 1960, a w następnym, w setną rocznicę śmierci T. Działyńskiego, ogłoszono *Wspomnienia*³⁰ Jadwigi Zamoyskiej, córki Tytusa, która przytacza dużo ciekawych materiałów i wspomnień o ojcu.

Cenne przyczynki do bibliofilskiej i wydawniczej działalności Tytusa podaje w r. 1963 Jerzy Zathey w *Katalogu rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*³¹. O Tytusie, zamku, muzeum, zbiorach i o Bibliotece Kórnickiej pisali w r. 1965 Stefan Weyman³² i Alina Chyczewska³³. Bibliografowie: Karol Estreicher³⁴ jak i Andrzej Wojtkowski³⁵ podają bardzo niekompletny materiał dotyczący Tytusa. Opracowana natomiast przed ostatnią wojną przez Włodzimierza Dworzaczka monografia Ksawerego Działyńskiego, ojca Tytusa, niestety już w druku została we wrześniu 1939 r. doszczętnie zniszczona przez hitlerowców. A przecież monografia ta musiała rzucać dużo światła również i na Tytusa. W przeglądzie tym pominięto ponad sto drobniejszych lub nie wnoszących specjalnie ciekawych uwag, a ogłoszonych drukiem notatek, informacji czy wspomnień na przestrzeni stu lat od chwili zgonu Tytusa.

Tytus był pierwszym i jedynym synem Justyny z Dzieduszyckich i Ksawerego Działyńskich. Wokół daty i miejsca jego urodzin narosło w ciągu lat wiele nieporozumień i nieścisłości. Na podstawie badań źródło-

²⁶ Simon Konarski, *Armorial de la Noblesse Polonaise Titree*, Paris 1958, s. 177.

²⁷ *Mała encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1959, s. 209.

²⁸ Stanisław Bodniak, *Tytus Działyński 1797–1861*, wyd. II, przygotowała do druku Jadwiga Łuczakowa [w:] *Wybitni Wielkopolanie XIX wieku*, Poznań 1959, s. 69–101.

²⁹ Henrieta z Działyńskich Błędowska, *Pamiętka przeszłości. Wspomnienia z lat 1794–1832*, Warszawa 1960.

³⁰ Jadwiga Zamoyska, *Wspomnienia*, rękopis oprac. Maria Czapska, Londyn 1961.

³¹ Jerzy Zathey, *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, 1963, s. XX–XLIII.

³² Alina Chyczewska, Stefan Weyman, *Zamek kórnicki. Muzeum i Biblioteka*, Poznań 1965, ss. 90.

³³ Alina Chyczewska, *W kregu mecenatu Tytusa Działyńskiego. Dokumenty prac koncepcyjnych na przebudowę zamku kórnickiego*, „Biuletyn Historii Sztuki”, Warszawa 1965, Rk XXVII, nr 1, s. 37–50.

³⁴ Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, Kraków 1872, tom I, A–F.

³⁵ Andrzej Wojtkowski (oprac.), *Bibliografia historii Wielkopolski*, Poznań 1937–1939, I–III.

wych, analizy oraz krytycznej oceny różnych dat podawanych jako dzień czy rok urodzenia Tytusa można ustalić, że:

1) żadne źródło ani opracowanie nie wymienia innego niż grudzień miesiąca urodzin,

2) jeżeli chodzi o dzień, to znajdujemy różne daty: 20, 24, 25, i 26,

3) rok urodzin podawano: 1796 albo 1797.

W kręgu więc tych rozbieżności czasowych przyjdzie wybierać i ustalić prawdziwą datę urodzin Tytusa Działyńskiego.

Bartoszewicz³⁶ w r. 1861 podał, że Tytus urodził się 25 grudnia 1797 roku w Poznaniu. W następnym roku ogłoszono cytowany wyżej autobiograficzny list Działyńskiego do Koenigka z 1852, w którym wymieniono również rok 1797 jako datę jego urodzin.

Na tych to zapewne „źródłach” opierali się następni autorzy, i tak:

1) autor *Kroniki domowej Dzieduszyckich*³⁷ z r. 1865 pisze: „Justyna Modesta Dzieduszycka-Działyńska [...] miała syna Tytusa urodzonego w 1797 r.”,

2) datę 25 grudnia 1797 r. powtarzają: — Jan Koźmian³⁸ (r. 1881), Teodor Żychliński³⁹ (r. 1888), *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*⁴⁰ (r. 1896) oraz Adam Boniecki⁴¹ (r. 1902).

Dopiero Engeström w r. 1901 wprowadza nową datę: „ur. 24.12. 1797 w Poznaniu, w rodzinnym pałacu Działyńskich”⁴².

Tę samą datę powtórzono w dziele *Jenerał Zamoyski*⁴³. Stanisław Bodniak w swoich pracach z r. 1929 nie bada tego problemu i przyjmuje 24 grudnia 1797 r., zaznaczając jednak, że „data dzienna była dotąd nie ustalona; podawano 20, 24, 25 grudnia i inne”⁴⁴. Wszystkie więc drukowane opracowania i nawet drobne wzmianki na przestrzeni osiemdziesięciu pięciu lat (1861—1946), a nawet niektóre opracowania współczesne (1960 i 1965), uznają rok 1797 za datę urodzin Tytusa.

Po 150 latach od chwili urodzin T. Działyńskiego pierwszy Stanisław Bodniak⁴⁵ podał, że Działyński urodził się: „24 XII 1796”. Niestety

³⁶ J. Bartoszewicz, *op. cit.*, nr 114.

³⁷ *Kronika domowa Dzieduszyckich*, Lwów 1865, s. 221.

³⁸ J. Koźmian, *op. cit.*, przyp. 8.

³⁹ T. Żychliński, *op. cit.*, przyp. 7.

⁴⁰ *Op. cit.*, t. VIII, s. 564, przyp. 12.

⁴¹ A. Boniecki, *op. cit.*, przyp. 14.

⁴² B. Engeström, *op. cit.*, przyp. 13.

⁴³ *Jenerał Zamoyski*, t. II, s. 149, przyp. 15.

⁴⁴ S. Bodniak, *Tytus Działyński, zarys biograficzny*, odb., s. 32, przyp. 18.

⁴⁵ S. Bodniak, *Tytus Działyński w Polskim słowniku biograficznym*, t. VI/1, s. 77—78, przyp. 23.

autor nie powołuje się na źródło, które kazało mu o cały rok cofnąć datę urodzin Tytusa i skorygować swoje ustalenia sprzed siedemnastu lat. Od tego czasu rok 1796 dominuje we wszystkich niemalże opracowaniach powojennych dotyczących problemu urodzin Tytusa Działyńskiego⁴⁶.

Jedynie drugie wydanie zarysu biograficznego Bodniaka⁴⁷ w r. 1959 powraca jeszcze do daty: „24. 12. 1797”, a w r. 1960 autorki przypisów do *Pamiętki przeszłości*⁴⁸ i w 1965 autorzy *Zamku kórnickiego*⁴⁹ powołują się na rok 1797 jako urodzin Tytusa. Wyjątkiem jest jedynie Simon Konarski⁵⁰, który w 1958 jako pierwszy podaje: „Titus-Adam n. 26 XII 1796”. *Wielka encyklopedia powszechna*⁵¹ w 1963 podaje: „24. 12. 1796”.

Jeżeli chodzi o miejsce urodzin Tytusa, to wymienione powyżej opracowania bądź ograniczają się jedynie do daty urodzin, bądź też podają: „w Poznaniu”. Wyjątkowo tylko Żychliński⁵² w r. 1888 oraz Engeström⁵³ w 1901 określają szczegółowiej: „w pałacu Działyńskich”. Tyle na ten temat ustaleń jest zawartych w drukowanych materiałach i opracowaniach.

Tymczasem napis umieszczony na trumnie w grobowcu w kościele kórnickim brzmi:

„Adam Tytus hr. z Kościelca wojewodzie
DZIAŁYŃSKI
major wojsk polskich w 1831 r.
ozdobiony krzyżem wojskowym pro virtute militari
ur. w Poznaniu d. 24 grudnia 1796
um. w Poznaniu d. 12 kwietnia 1861”.

Jest to jedyne źródło określające dokładnie datę urodzin Tytusa. Z punktu widzenia krytyki historycznej nie budzi ono żadnych zastrzeżeń i nie ma podstaw do kwestionowania jego wiarygodności. Wzrost daty 24 grudnia 1796 r. umacniają jeszcze pośrednio inne wiadomości źródłowe,

⁴⁶ Włodzimierz Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tabela 115 w *Encyklopedii popularnej PWN*, A—Z, Warszawa 1962, s. 239, oraz s. 398, przypisy 24, 26, 29.

⁴⁷ S. Bodniak, *Tytus Działyński, 1797—1861*, wyd. II [w:] *Wybitni Wielkopolanie XIX w.*, s. 69, przyp. 27.

⁴⁸ H. z Działyńskich Błędowska, *op. cit.*, s. 472, przyp. 28. Przypisy opracowały: Ksenia Kostenicz i Zofia Makowiecka.

⁴⁹ A. Chyczewska, S. Weyman, *op. cit.*, s. 62, przyp. 31, i wkładka: „The Castle of Kórnik”, s. 13.

⁵⁰ S. Konarski, *op. cit.*, przyp. 25.

⁵¹ *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1963, tom 3, s. 241.

⁵² T. Żychliński, *op. cit.*, Rk X, s. 117, przyp. 7.

⁵³ Zob. przyp. 14.

z których wynika, że Tytus Działyński został ochrzczony 26 grudnia 1796 w Poznaniu.

W księdze chrztów parafii św. Marcina w Poznaniu⁵⁴ pod datą 1796 r. znajduje się oryginalny zapis chrztu: „Adamus Dzioleński z Nowy Ulicy”. Zapis dokonany jest jako drugi pod datą 26 grudnia 1796 r., za nim znajduje się jeszcze trzeci z tej samej daty. Całość zapisów na wymienionej stronie nie nasuwa żadnych wątpliwości czy uwag. Jest to normalny, kolejny zapis, dokonany tą samą ręką i atramentem, co inne, poprzedzające i następne zapisy w języku łacińskim, z drobnymi niekształceniami niektórych słów tekstu. W zapisie podano, że:

- 1) udzielającym chrztu był ksiądz: „Martinus Hantusz”,
- 2) rodzicami Tytusa są: „Xaveri Comtes Działyński et Justena de Dzieduszyckie Działyński”,
- 3) rodzicami chrzestnymi byli: „Laurentius Jaworski Pauper et Conka Wrońska”.

W zapisie tym uderza:

- 1) skreślenie słowa „Graff” za imieniem Xaveri i poprawienie zapisu przez dopisanie słowa „Comtes”,
- 2) że na rodziców chrzestnych wybrano żebraka Jaworskiego i nieznaną Wrońską,
- 3) informacja, że Tytus urodził się na ulicy Nowej,
- 4) nadanie chrzestnemu dziecku następujących imion: Adam Tytus Jerzy (Adamus Titus Georg),
- 5) fakt, że chrzest odbył się w kościele parafialnym Św. Marcina, znajdującym się wówczas dość daleko poza murami miasta, a nie w parafii kolegiaty Św. Marii Magdaleny.

Poznań od drugiego rozbioru Polski w 1793 r. znajdował się pod panowaniem Prus, zrozumiałe więc byłoby umieszczenie w tym zapisie słowa „Graff”, tym bardziej że Ksawery Działyński 19 września 1786 r., a więc zaledwie przed 10 laty, został hrabią pruskim. Wiadomo jednak, że w czasie urodzin syna Ksawery wyzbyty już był z sympatii do Prusaków (uwięzili go za udział w powstaniu kościuszkowskim), a poza tym Ksawery nie znał języka niemieckiego (świetnie za to władał językiem francuskim). Takie demonstracyjne skreślenie niemieckiego „Graff” ma swoją wymowę i można przypuszczać, że dokonane zostało na życzenie Ksawerego.

Kim byli rodzice chrzestni, dlaczego wybrano zupełnie obce osoby, w tym biedaka Jaworskiego? Kumowie ci znikają całkowicie z życia

⁵⁴ Księga chrztów parafii Św. Marcina w Poznaniu, lata 1779–1797 (Kathol. Pfarrramt der St. Martinkirche, Posen), s. 310. Archiwum Archidiecezjalne, Poznań.

Tytusa i nie napotykamy ich później. Brak spisów ludności lub innych wykazów w tym czasie czyni te osoby zupełnie nieznanymi i utrudnia poszukiwania danych o nich. Określony cel musiał mieć zapis, że Tytus urodził się (mieszkał?) przy Nowej ulicy. Skrupulatnie poszukiwania w aktach archiwalnych⁵⁵ nie wskazują, aby w kilku posesjach ówczesnej ulicy Nowej mieszkał nawet daleki krewny Działyńskich. Sprawa więc miejsca urodzin Tytusa pozostaje nadal niewyjaśniona.

Nadanie dziecku imienia Adam może potwierdzać przypuszczenie, że urodził się w samą Wigilię, czyli 24 grudnia. Z uwagi na dość częste wczesne zgony noworodków starano się chrzczyć je jak najwcześniej. W pierwsze święto chrztów się nie udziela, stąd najbliższy dzień: 26 grudnia, w którym zanotowano też aż 3 chrzty w jednej małej parafii, co było wyjątkowym zdarzeniem, zważywszy, że nawet w tak dużej i centralnej parafii, jak kolegiata Św. Marii Magdaleny, w ciągu całego roku 1796 udzielono ogółem zaledwie 144 chrztów. Imię Tytus było nowe w rodzie Działyńskich i Dzieduszyckich⁵⁶, imienia Jerzy (Georg) nigdy więcej nie spotyka się w całej biografii Tytusa.

W tym czasie parafia kościoła Św. Marii Magdaleny (Św. Stanisława)⁵⁷ obejmowała miasto wewnątrz murów miejskich, a więc cały Stary Rynek z przyległymi ulicami. W obrębie tej parafii znajdowały się: kaplica Pana Jezusa, kościół Św. Katarzyny, Karmelitanek i Benedyktynek. Ksiądz Marcin Hantusz był proboszczem u Św. Marcina w latach 1788–1832, równocześnie sprawował urząd prepozytora farnego, „się niczym nadzwyczajnym nie odznaczał i należał podobno do onych księży z drugiej połowy przeszłego wieku, którzy zadania swego nazbyt gorliwie nie pojmowali”⁵⁸.

Zaskakującym faktem jest drugi zapis chrztu Tytusa w drugiej parafii: kolegiaty Św. Marii Magdaleny w Poznaniu⁵⁹. W księdze chrztów tej parafii ANNO DOMINI 1796 dopisano w terminie późniejszym innym atramentem na samym dole stronicy 16 na skrawku wolnego miejsca: akt chrztu Adama przez ks. Marcina Hantusza, prepozytora Św. Marcina, z rodziców i kumów jak w zapisie św. marcińskim, z tym, że w tym zapisie wyjątkowo wyraźnie napisano imię kumy: „Cecilia Wrońska”. Zapisy w tej książce zaopatrzone są w numer kolejny w danym roku. Zapis

⁵⁵ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu, Oddział III akt miejsk., 477. Städt. Feuer-Sozietät-Poznań.

⁵⁶ Zob. przyp. 37.

⁵⁷ Ks. Józef Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej. Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, tom II, s. 611 i mapa V.

⁵⁸ Tamże, tom II, s. 297, przyp. 24.

⁵⁹ Księga chrztów parafii kolegiaty Św. Marii Magdaleny w Poznaniu (lata 1796–1811) — Kathol. Pfarramt Kollegiat und Stadtpfarr-Kirche Posen — Anno Domini 1796, s. 17. Archiwum Archidiecezjalne, Poznań.

dotyczący Tytusa nie posiada numeru kolejnego ani innych danych w dalszych rubrykach. Dwa poprzedzające zapisy odnoszą się do:

— Joanes Zingler — nr 142 z 20 December,

— Ewa Werlowa — nr 143 z 27 December,

po czym następuje zapis dotyczący Tytusa (na samym dole stronicy 16), a na stronie następnej widnieje zapis:

— Carolina Schütze — nr 144 z 28 December,

stanowiący równocześnie ostatni zapis z 1796 roku. Dopisanie to nie zachowuje nawet chronologii i nie wlicza się do ogólnej ilości urodzin parafii za rok 1796. Kto i kiedy dokonał tego zapisu — nie wiadomo. Przypuszczać można (biorąc pod uwagę rękę piszącą), że nastąpiło to w ciągu kilkunastu następnych lat.

W materiałach archiwalnych znajduje się też: „zaświadczenie legitymacji sukcesorów...”⁶⁰, wystawione przez Królewsko-Pruski Sąd Ziemiański w Poznaniu z dnia 23 grudnia 1819 r., a którym podano: „... Adam Tytus hrabia Działyński... chrzczony dnia 26 grudnia 1796”.

Charakterystyczne, że w dokumencie tym wymieniono daty urodzin obu siostr Tytusa: Pauliny — 27. 6. 1795 i Klaudyny — 27. 8. 1801, natomiast przy Tytusie podano datę jego chrztu.

Tak więc już początek biografii Tytusa Działyńskiego nasuwa wiele wątpliwości i spraw wymagających wyjaśnień. Archiwum Działyńskich w Kórniku, dopiero obecnie skatalogowane, zawiera bogaty materiał biograficzny, ale głównie odnoszący się do lat późniejszych Tytusa. Inne materiały źródłowe i dokumentacyjne rozproszone są w różnych archiwach, bibliotekach i zbiorach krajowych, a nawet zagranicznych. Niektóre z tych źródeł niestety zaginęły lub zostały bezpowrotnie zniszczone. Los taki spotkał część akt konarzewskich, zdeponowanych w roku 1919 w Muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu⁶¹, zbiory niektórych rękopisów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu czy wreszcie większość materiałów archiwów i bibliotek warszawskich.

⁶⁰ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu. Zespół Konarzewo, nr 29, fol. 46—47.

⁶¹ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu. Zespół Konarzewo, nr 2588, list z r. 1919, dr B. Erzepki do Pacyńskiego.